

HETMAŃSTWO (32) *sb n*

hetmaństwo (32), [**hejtmaństwo**].

Wszystkie samogłoski jasne (w tym w a 1 r. błędne znakowanie).

sg *N* hetmaństwo (4). ◇ *G* hetmaństwa (11). ◇ *D* hetmaństwu (1). ◇ *A* hetmaństwo (7). ◇ *I* hetmaństwem (8); -em (1), -(e)m (7). ◇ *pl N* hetmaństwa (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVII(XVIII) – XVIII w.

1. *Urząd, godność hetmana; okres piastowania tego urzędu; ars imperatoria, ducatus, imperium, magisterium militiae, equitum praefectura, polemarchia, strategia Cn (14) :*

a. *W Polsce w XV i XVI wieku (7) : RejZwierz 44; Iálnye wyelmożnym pánom/ pánom/ Hieronimowi kákszellanowi Kámienieckiemu/ Hálickiemu Kołomeyńkiemu Stárofcie/ Mikołáiwowi Hetmánowi polnemu [...] Bo nie z iedney tu zymie lecz z domu iednego/ Naydzye s czterzech káżdego Hetmáńńtwá godnego. PaprPan V2; KochJez A4v.*

Zwrot: »przełóżyć [kogo] na hetmaństwo« (1): Dla tego Krol Władziław [...] tákież y pograniczne zamki od Turkow dáł Huniádowi/ przełóżywfy go ná Hetmáńńtwo. *BielKron* 389.

»być na hetmaństwo [przeciwko komu] wezwany« (1): ten młody Pan [Jan Krzysztof Tarnowski]/ ták iáko iest ná Hetmáńńtwo przeciwko Mołkwie od Królá Páná náńzégó Miłóściwégó wezwány *OrzQuin* R2.

Szereg: [»województwo albo hejtmaństwo«: Coby uczynił, gdyby [...] wojewoda albo hejtman [...] przyszedł [...] prosiłby Ponurzenia świętego, a województwaby albo hejtmaństwa złożyć nie chciał *BudUrząd* 30.]

Wyrażenie przyimkowe: »za hetmaństwa [czyjego]« (2): *OrzRozm* R4; ábyście sie zá Hetmáńńtwá człowieká wielkiégó y zacnégo/ Ianá Tarnowkiégó/ Stárodub wziáwfy/ nád Mołkwá znácznie pomścić byli nie mieli *OrzJan* 24.

b. *W odniesieniu do urzędu wysokiego dowódcy wojskowego w różnych obcych jednostkach wojskowych; tribunatus Mącz, Calep; bello imperator Mącz (7) : Tribunatus, Pańtwo woyskie/ hetmáńtwo/ podskárbtwo Mącz 463d; Tribunatus, Ipsa Tribunorum dignitas. – Godnośc hetmanstwa człowieka póspolitego. Calep 1083b, 1083b.*

Zwrot: »hetmaństwem [kogo] opatrzyc« (1): Amázełowi też powiedzyeli/ iż krol przyiągł Hetmáńńtwem go opátrzyć *BielKron* 72v.

Wyrażenia: »czasu hetmaństwa [czyjego]« (1): kthory [Attilius Regulus] będąc naywyślzłą Rádą Rzymką/ w Afryce przez zdrádę forthelem był poiman/ czáfu Hetmáńńtwá Há milkárá Oycá Hánnibalowego. *Phil* O3.

»na hetmaństwo wysadzony, wzięt« [szyk 1 : 1] (1 : 1): Praepositus bello imperator, Ná Hetmáńtwo wyłádzony. *Mącz* 311c; *HistRzym* 130v.

2. *Dowodzenie, sprawowanie najwyższej władzy w wojsku (15) : Okrutnośc hetmanńthwa na woynach FalZioł V [51].*

W połączeniu szeregowym (1): (marg) Woysko możne bez póslużeńńtwá k czemu przjrownáne. (–) Do tey po łáfce Bożey/ zgodzie ípolney/ naywięcey trzebá póslużeńńtwá/ bez ktorego y nalepże Hetmáńtwo/ rządy y męstwo/ nizacz niełtoi. PowodPr 62.

a. *W Polsce w XV i XVI wieku (5)* : (*marg*) Lukafz z Gorki Poznański Stanisław Oftrorog Kálifki/ Mikołay Szarley Inowrodsláwki/ Woiewodowie/ y Dersław Rytwianki Cáfstellan Rošperfki/ Hetmánowie Polfczy. (-) Bo cí czterzey Hetmánftwo łobie przywłafzczáli/ Acz co woyná y bitwá bez humny nie ználi. *StryjKron* 622; cí zá powodem pánfkim/ łpušciwfzy lie ná Hetmánftwo wálzéz kró: M. ná woylko/ y ná obronę domowá/ ták rozumieią/ že dofyć gotowi łá włzyłtkiéy mocy tureckiéy odeprzéc *OrzJan* 110.

Wyrażenia przyimkowe: »pod [czyim] hetmaństwem« (1): á krotko mowiac/ pod moiem [ruskiego *Wojewody*] Hetmańftwem niezginęłoć w Ruši Miálto żadne *OrzRozm* R4.

»za hetmaństwem [czyim]« (2): O przyjezdzie Krolá Alexandrá do Wilná/ ofádzeniu Sachmatá Cárza w Kownie/ [...] y burzeniu Litewskiego Xięłtwá od Tátárow/ á porázeniu ich przez Litwę zá Hetmańftwem Glinfskiego v Klecká. *StryjKron* 697.

~ *Szereg*: »za sprawá y hetmaństwem« (1): á zwłafczá Wołká odięli/ zá łpráwá y Hetmańftwem Andrzeiá Sapihi Woiewodzicá Nowogrodzkiego *StryjKron* 782. ~

b. *W odniesieniu do dowodzenia różnymi obcymi jednostkami wojskowymi; strategia Mącz, Calep; imperatoriae partes Mącz; praetura, tribunatus Modrz (8)* : *Mącz* 420c, 432b; Prošł przeto [*Kato młodszy*] o Vrząd nád połpolftwem/ y o Hetmańftwo [et *tribunatum et praeturam*]: to iefł/ prošł áby mu dano drogę do okázowánia mełtwá *ModrzBaz* 44; Niechcę ia [*Agamemnon*] tym Hetmańftwá moięgo dokonáć/ Zebychci miał dopušcić tę zbrodniá wykónáć. *GórnTroas* 25.

Wyrażenie: »hetmaństwo nad wojskiem« (1): Strategia – Hetmanftwo nad wojskiem. *Calep* 1009b.

Wyrażenia przyimkowe: »pod hetmaństwem [czyim]« (2): iednego Rothmiłtrzá ná poczciwošci dráfná [*Scypio Afrykanus*]/ o to/ iż niebył w bitwie/ ktora byłá pod Hetmańftwem Páwłá AEmiliá. *GórnDworz* R2v; Woynę pod Hetmańftwem Kárlá Céfárzá y Ferdinándá/ po ták wiele niefczęnych przygodách połpolitá gotuiá *OrzJan* 64.

»za hetmaństwem [czyim]« (1):

~ *Szereg*: »za hetmaństwem i sprawá« (1): Cžego iefł przykład w onym łławnym Pomponiułie/ ktory w oney bitwie [...] zá Hetmańftwem y łpráwá Lukullułowá był poimány *Phil* K2. ~

3. Władza, panowanie (3) :

W połączeniu szeregowym (1): Gdyž wiemy iże v nich [*u aniołóv*] nic nie płatne pánftwá/ Krolełtwá/ zacne kłięłtwá/ y ine hetmańftwá. *RejWiz* 156v.

Wyrażenie: »hetmaństwo miejskie« (1): Tenże [*Kato młodszy*] [...] ofłtro fię Hetmańftwá mieyłkiego [*praeturam urbanam*] dopirał. *ModrzBaz* 43v.

Wyrażenie przyimkowe: »pod hetmaństwem [czyim]« (1):

~ *Szereg*: »pod sprawá, rżadem a hetmaństwem« (1): najdzie okowišcie iż włzytki po włzem šwiecie łekty y krolełtwá Chrzeciánłkie w Papięłtwie/ to iefł pod łpráwá/ rżadem/ á hetmańftwem Biłkupa Rzymłkiego były *SkarJedn* A3v. ~